

ERMENİSTAN TARİH BOYUNCA BİR HALKLAR VE DİLLER STOKU OLMUŞTUR

Seyfi Cengiz, 31. Temmuz 2005, Dersim Forum

Diğer konuları tartışmaya geçmeden önce Ermeni ve Ermenistan terimleri üzerinde kısaca durmak, bunlardan ne anlaşılması gerektiği konusundaki düşüncemi özetle belirtmek zorundayım. Bu konuda kabaca da olsa bir fikir sahibi olmadıkça tarih konusundaki bir tartışmayı izlemek sorun olacaktır.

M.Ö. 7'inci yüzyılda Urartu Krallığı yıkılır. Eski Urartu topraklarının bir bölümü M.Ö. 6'ıncı yüzyıldan itibaren Yunan ve Fars (Akamen) kaynaklarında Ermenistan olarak tanımlanmaya başlar.

Ama bölgenin İskit, Kimmer vd gibi istilalar nedeniyle çalkalandığı bir geçiş sürecidir bu.

Bu tarih konağı hakkında henüz bir yığın bilinmezlik vardır.

Bu bilinmezlerden biri de Ermeni ve Ermenistan adlarının orijini. Bu adların nereden türediği, başlangıçta kime veya neye karşılık kullanıldığı karanlıkta kalan bir konudur.

Bu konuda sadece birbirini tutmayan muhtelif varsayımlar vardır.

Örneğin birileri Ermeniler'in Frigya'dan geldiğini, bir Frig kolonisi olduklarını söyler.

Bir diğeri onları Hititler zamanında adları geçen Hayasa halkıyla ilişkilendirir. Kimi onların Urartu orijinli olduğunu ileri sürerken, bazıları da tam tersine onları Urartu krallığını yıkan istilacılar arasında gösterir. Ermeni adının kendisi de dahil olmak üzere onları Aramilerle ilişkilendirenler bile vardır.

Bunların hiç biri kanıtlanabilmiş değildir. Hepsisi de birer varsayım olmanın ötesine geçmemektedir.

Kesinlikle bilinebilen şu ki, Ermenistan, adı tarih sahnesinde görüneli beri hep çok-milliyetli, çok-dilli bir coğrafya olmuştur. Bu gerçek Ermeniler'in kökeni hakkında öne sürülen yukarıdaki varsayımlarla birlikte ele alındığında Ermeni olarak bilinenlerin çok-orijinli bir topluluk olduğunu düşünmek daha gerçekçi görünmektedir.

Aşağıya çıkaracağım verilerin bu görüşü destekleyen güçlü kanıtlar olduğunu düşünüyorum.

Kronolojik yönden bakıldığında Ermenistan'daki milliyetlerin ve dillerin bir bölümü Hattiler ve Hurriler çağından, kimi Hititler, Urartular, Orontidler, Artaxiad, Part ve Sasani çağlarından kalmaz. Kimi de Arap, Selçuk, Moğol istilaları ve daha sonraki çağlara aittirler.

Moses Khorenatsi, Hübschman, Toumanoff, Adontz, Thomson ve bir dizi diğer kaynaktaki bilgileri birleştirip tasnif edersek bu milliyetlerin, aşiretlerin, evlerin veya prensliklerin bir bölümü şunlardır (Bu listede Dersimliler, Zazalar ve Kürtler ile ilişkili belirlemeler bana aittir):

Hurri ve Urartu orijinliler: Khorkhoruni Evi, Orduni evi, Apahunik, Manavazan, Bznunik, Rshtuni, vd.

Hitit orijinli topluluklar veya prenslikler: (....)

Manna-Mamakan (veya Tzan/Sin) orijinliler: Mandakuni, Amatuni, vd. (Dersim'e adını veren eski halk tabakası. Khalmem Grubu)

Moschiler

Saspirlar

Salalar (Silkunik evi).
Aramiler
Med orijinliler: Muratsean/Marats'ik, vd.
Asur veya Angle/Gel evi (veya Orontid orijinliler): Bagarat evi, Varazhnuni evi,
Artsruniler, Gnuniler/Giniler, Arzanene evi, vd.
Tsopk (Sophene)
Sisak/Sisakan
Goltnetsi
Uti
Gardman
Gargar
Tsovdek
Kadmos
Gugark
Mokats'i
Korduats'i (Modern Kürtler)
Andzevatsik (Zawazan): Modern Zazalar
Part orijinliler: Kamsarakan evi ve muhtelif kolları (Dersim'in eski halk tabakası, Khal
Feratlar)
Sasani orijinliler, Sason stoku (modern Zazalar)
Vahuniler vd gibi orijini tartışmalı topluluklar, evler veya prenslikler.
Ve diğer.

Adontz'a göre ise Ermenistan'daki ana etnik gruplar şunlardı:

Hurriler
Mamakanlar
Mardlar
Bagratlar (Aspetler) ve
Terler.

Kendi alanlarında otorite sayılan isimlere dayanarak çıkardığım yukarıdaki listeden görüleceği gibi, Ermenistan çok uzun bir tarih kesiti boyunca farklı ırkların, aşiretlerin, inanç ve kültürlerin, birarada, ama bir potada fazlaca kaynaşmadan yanyana durduğu, çok sayıda evlerin ve prensliklerin toplamından ibaret bir coğrafyaydı. Eski Dersimliler (Mamakan/San + Part), Eski Zazalar ve Kürtler de Ermenistan halkları arasındaydılar. Bu halklardan biri de Haylar'dı. Bir Ermeni tezi gelenekteki Hayk-asıllı olmanın Urartu orijinli olmayı ifade ettiğini söylerse de; oldukça kuşku götüren bir görüştür bu. Tekrar "Ermeni" adına dönersek, bu adın başlangıçta yukarıda listesini verdiğim milliyetlerden belirli birine ait olup olmadığı, öyleyse eğer, hangisine ait olduğu bilinmezliğini koruyor.

Kaynaklara göre bugün "Ermeni" olarak bilinen halk, Ermenistan halklarından yalnızca biridir. Bu halk kendisine Hay, yaşadığı topraklara ise Hayastan demiştir hep. Onlara "Ermeni" adını takan başkalarıdır. Uzun süre bu adı kabul etmez, ona direnirler. Ne var ki, zamanla dışarıdan öyle bilindikleri için, kendileri de "Ermeni" adını benimsemek zorunda kalırlar.

Ama Ermeni ve Ermenistan adları gerçek tarihte tek bir halkın değil, bir grup halkın

ortak/çatı adı gibi kullanılmışlar; bir grup halkı, aşireti ya da beylikleri temsil eden stok adlar olmuşlardır. Bu coğrafyaya istila yoluyla, çeşitli göç dalgaları ile gelip yerleşen ya da yerleştirilen kavim ve aşiretlerin önemlice bir bölümü de aslen Ermeni olmadıkları halde zamanla Ermeni olarak adlandırılmış, yer yer bunu benimsemişlerdir de.

Benim vardığım sonuç, orijini ne olursa olsun veya başlangıçta ne anlamda kullanılmış olursa olsun, çok erken bir tarihten itibaren Ermenistan adının bir coğrafi çatı ad olarak işlev gördüğü, belirli bir etnik gruptan ziyade tüm milliyetlerden Ermenistanlıları tanımladığı ve bu coğrafyada yaşayan pek çok ırktan topluluğun zamanla “Ermeni“ olarak da adlandırıldığıdır. Örneğin Partlar (Parniler)’in Ermeni orijinli olmadığı çok iyi bilinen, son derece kesin bir olgudur. Onların nereden, nasıl ve ne zaman geldiklerinin kayıtları vardır. Bunu tartışmak bile abestir. Ama Ermeni tarihlerini okuduğunuz vakit, onların da “Ermeni“ gösterildiğini görürsünüz. Yani Ermenistan Partları zamanla Ermeni sayılmış veya öyle de tanımlanmışlardır.

Antik çağda ve erken ortaçağlarda diğer halklar gibi Ermenistan’da yaşayan Dersimlilere, Zazalara, Kurmanclara veya Kürtlere de yer yer “Ermeni“ olarak referans verildiğinin örnekleri vardır. Bu örnekler “Ermeni“ adının Ermenistanlı anlamında kullanıldığına işaretirler.

Kendi geleneklerine göre Mamik ve Konak adında iki kardeşin soyundan geldiklerini ve asıl Ermeni olmadıklarını söyleyen Mamakanlar zamanla Ermeni olarak tanımlanmıştır. Ermeni olarak tanımlanan evler arasında geleneğin Asur, Geli/Gilani, İbrani veya Yahudi orijinli olduğunu söylediği topluluklar, başlangıçta Hazar Denizi’nin güney kıyısının sakinleri olan Mardlar ve daha bir yığın başkaları mevcuttur.

Bugünkü Ermeni milliyetçileri eder ya da etmez, ama eski Ermeni kaynaklarının bizzat kendileri de Ermenilere dahil ettikleri bu evlerin ve prensliklerin farklı orijinlere mensup olduğunu kabul ederler.

Örneğin tarihleri hayli iyi bilinen Asuriler’in Ermeni olmadığı yeterince açık değil midir? Ama Ermeni kaynaklar Ermenistan’daki Asur kolonilerini, Artsruniler vd gibi

Asuri/Süryani orijinli evleri ve prenslikleri de Ermeni olarak tanıtmaktadırlar.

Tıpkı Dersim Forum’da Antranik mahlaslı karakterin Dersim’in Hiristiyan eski halk tabakasını tümüyle Ermeni gösterip, bu tabakaya dahil Asuri (Kırmancki’de Aşuran) ve Gini (Ermenice’de Gnuni) aşiretlerini de “Dersim Ermenileri“nin hanesine yazması gibi. Tıpkı Antranik denen ve Dersimli olduğunu iddia eden bu cahil provakatörün Dersim’deki tüm kiliseleri Ermenilere ait gösterip, sözgelimi Pertek’teki Süryani kilisesinden bihaber konuşması gibi. Dersim’in eski halk tabakasının da gerçekte bir sentezi ifade ettiğini unutup tümüne Ermeni mühürü yapıştırması gibi.

Yukarıda değindiğim somut örnekler milliyetçilik çağı öncesinde Ermeni ve Ermenistan adlarının kural olarak stok/grup adı olarak kullanıldığına işaretirler.

Hal böyleyken sırf Ermenistan’da yaşadıkları için bütün bu değişik halkların tek bir ırksal kökenden geldiklerini söylemek gerçek dışıdır; köken milliyetçiliğidir, ırkçılıktır.

Hasılı, Ermenistan ve Ermeni adları gerçek tarihte tek bir ırkı ifade etmemiştir. Ama milliyetçilik çağında, özellikle 20’inci yüzyılın başlarında Ermeni adı bugün bu adı taşıyan devletin ve halkın şahsında tekleşince, bu sözcükler bu anlamda kullanılmaya başlanmış, giderek bütün Ermenistan tarihi bu bakış açısıyla yeniden kaleme alınmaya başlanmıştır.

Bu demektir ki, bugün belirli bir devletin, sadece bu devletin ve ilişkili halkın adı haline geldiği için, bu devlet tarafından tarihi anlamına aykırı bir tarzda kullanılıp kendi politik

hesaplarına alet edildiği için, “Ermeni“ adı diğerleri tarafından en azından ihtiyatla kullanılmak zorundadır.

BAŞKALARININ ERMENİSTAN DEDİĞİNE DERSİM GELENEĞİ KIRMANCIYE DİYOR

Kırmanciye teriminin dar anlamda Dersim’e karşılık kullanıldığını biliyoruz. Kırmanc terimi de dar anlamda Dersimli’yi ifade etmektedir. Dersimli Kırmanc terimini Kürt’ten ayrı ve farklı bir halkın adı olarak kullanmaktadır. Oldukça açık bir şey bu.

Kırmanc sözcüğünün tek sorunlu tarafı sözcük olarak yeterince ayırt edici olamayışı, benzerliği nedeniyle sık sık karışıklıklara ve tartışmalara sebebiyet vermesidir. Bu yüzdendir ki ben, bu kavramı asla bırakmaksızın Dersim ve Dersimli adlarını tercih ediyorum.

Kırmanciye teriminin halkımız tarafından bir de geniş anlamda kullanıldığını biliyoruz. Bu sözcüğün, bu geniş anlamıyla Ermenistan’a karşılık düştüğüne inanıyorum.

Tarih çalışmamda buna değinmişim.

Benim düşünceme göre, tarihi Ermenistan Dersimliler’in geniş manada Kırmanciye dedikleri aynı coğrafyadır.

Başkalarının Ermenistan dedikleri coğrafyayı bizim halkımız da tanıyor, ama ona başka bir adla, Kırmanciye diyerek referans veriyor.

Bence geleneğimizin dilindeki “Kırmanciya Beleke“ kavramı başkalarının Ermenistan dediği bu coğrafyanın bir grup halkın müşterek vatanı olduğuna işaret ediyor ki, tarihsel olgularla çok daha iyi uyuşan objektif bir referanstır bu.

Belki Kırmanc adı da Kırmanciyeli anlamı veriyordur.

O taktirde Ermeni ve Kırmanc adlarının, hatta Kurmanc adının da, tıpkı Ermeni sözcüğü gibi Ermenistanlı olmayı ifade ettiği düşünülebilir.

Kırmanc, Kurmanc ve Ermeni adlarının farklı dillerde veya lehçelerde aynı anlamı veren sözcükler olmaları pekala mümkündür. Her üçü de Ermenistan veya Kırmanciye dediğimiz bir ve aynı coğrafyaya aidiyeti ifade etmiş olabilirler.

Açık söylüyorum: Bu konularda şu anda kesin kanıtlara sahip değilim.

Kırmanciye kavramının burdaki yorumuna tarihimizi araştırdığım süreçte ulaştım. Bu coğrafyadaki tarihsel olayları anlamakta ve açıklamakta bu yorumun son derece işlevsel olduğunu gördüm. Beni ikna eden de bu oldu.

MİLLİYETÇİ TARİH YAZIMI

19’uncu yüzyılda Ermeni milliyetçiliği doğduktan sonra, Ermenistan veya Kırmanciye tarihi bugün Ermeni adını taşıyan ögenin tarihi gibi sunuldu. İran Orontidleri’nin ve Partlar’ın tarihi de ona maledildi. Dersim tarihi de öyle.

Çaldıran’dan itibaren Osmanlılar bu coğrafyaya Kürdistan adını dayattılar. Şerefhan’la birlikte, özellikle Kürt milliyetçiliğinin doğuşunu takiben bu toprakların tarihi bu kez Kürt ögenin tarihine dönüştürülmeye başlandı.

Şerefhan’a göre, “Kürtler“ (“Kürt ulusu“), dil, gelenek ve sosyal durumları bakımından “dört büyük topluluk“tan oluşuyordu:

1) Kurmanc

2) Lor: Lorlar kendi içinde dört şubedir. Bunlardan ikisi Mamasaniler ve Bahtiyariler’dir. Mamasani denenler, Mamakanlar’dır. Mamasani ve Bahtiyari dilleri, bazı araştırmacılarca Lur dilinin birer diyalekti olarak görülüyorlar. Mamakanlar’ın dili

konusunda elimizdeki ipuçlarından birisi budur.

3) Kelhur

4) Goran.

Şerefhan, “Kürdistan“ı, kendi kitabında anlattığı ve “Kürt“ diye tanımladığı bir seri otonom beyliğin toplamı, bir diğer deyişle bir aşiretler toplamı olarak düşünür. Onun Kürdistan dediği, Kürt dediği beyliklerin veya aşiretlerin yönettiği toprakların toplamıdır. Şerefhan’ın “Kürt“ ve “Kürdistan“ üst kimlikleri altında topladığı toplulukların ve aşiretlerin aynı ırktan veya milliyetten olması düşünülemez.

Esasen o, en az dört halk grubu tarif etmektedir.

Açık ki Ermenistan adını taşıdığı dönemde de, kendisine Kürdistan adı dayatıldıktan sonra da bu topraklarda hiç bir zaman tek bir halk yaşamadı. Bu her iki dönemde de bu coğrafya farklı halkların, dil, inanç ve kültürlerin müşterek vatanı oldu. Bugün de durum budur.

Bu gerçek görülmek ve kabullenilmek zorundadır.

PAN-HAYKİZM:

HAY ŞÖVENİZMİNİN BÜYÜK ERMENİSTAN RÜYASI VE DERSİM (I)

Seyfi Cengiz, 30. Temmuz 2005, Dersim Forum

Bir cins insanın haber değeri yoktur.

Sanal alemde gerçek adları ve sanlarıyla değil, mahlaslarıyla boy gösterenlerin ezici bölümü bu türdendir.

Bu insanlar bir şeylerden dolayı, diyelim ki Dersim’in bir faktöre dönüşmeye başlaması nedeniyle, sizden rahatsız iseler, bağajlarını adamakıllı doldurup sizin bulunduğunuz limanda boşaltırlar. Niyetleri farklı olduğu için herşeyi çarpıtır, sizi suçlamak için tüm marifetlerini sergilerler. Kafaları biraz karıştırmak, ne kadar mümkünse o kadar yıpratmak bile kendileri için büyük bir başarıdır.

Sizi yıpratmak veya karalamak için demediklerini bırakmazlar. Ne etik, ne vicdan, ne vefa, ne insaf tanırlar. Sanırsınız ki yalanı onlar yaratmıştır. Hepten yanlış oldukları için yanlışları da yoktur. Karşınıza tertemiz bir sayfa gibi, günahsız bir melek rolünde çıkarlar.

Siz orta yerdesiniz. Onlar sizi tanır. Geçmişinizi, mücadelenizi, görüşlerinizi iyi kötü bilir. Ama sizin onlar hakkında hiç bir fikriniz yoktur. Kim olduklarını ya da kimler tarafından gönderildiklerini bilemezsiniz.

Sözde polemik yapmak isterler. Ama sizinle eşit şartlarda karşı karşıya gelmek işlerine gelmez. Buna ne cesaretleri, ne de özgüvenleri vardır. Karanlığa düşkünlükleri bu yüzdendir. Karanlığın kollarında kendilerini emniyette hisseder, akla gelebilecek en ağır, en çirkin sözleri hiç bir sınır tanımadan üstünüze yağdırmaktan geri durmazlar.

Limana Antranik maskesi altında “Ermeni“ bandıralı bir gemi ile yanaşan karakter, bu

tiplerin en son örneğidir. Sadece bana olsa neyse, ama bütün Dersimliler'e demediğini bırakmadı:

Gaspçı, soykırımcı, işgalci, şöven, Kemalist, harami, inkarcı, döneke, çömez, gerici, mezhepçi, hatta faşist...

Bu limana bunun gibi bir iki kişi daha uğrasa ve geri kalanları da buna seyirci kalsa birçok insanımızın Ermeniler hakkındaki düşüncelerinde bir deprem yaşanabilir.

Bize ve Dersim'e bu denli düşman, üstelik bu kadar cahil, görgsüz, önyargılı ve fanatik birinin seviyeli bir tartışma yapmak için veya iyi niyetlerle geldiğini düşünmek mümkün mü?

Elbette değil.

Böylelerini muhatap almak ne gerekli, ne de mümkündür.

Bu adamın haber değeri yoktur.

O nedenle bu yazının adresi Antranik maskeli kişi değil, katılımcıdır.

Sırf katılımcının hatırı içindir ki, "Dersim'de (eski isimleri itibariyle) kaç köyün ismi Zazacadır" başlıklı sözde Ermeni fetvasında ortaya atılan iddialar üzerinde durmam gerekecek.

Bu iddialar şunlardır.

- 1) Dersim'deki bütün kiliselerin Ermenilere ait olduğu, bu kiliselerin birer harabeye dönüşmüş olmasının müsebbibinin bugünkü Dersimliler'den başkası olamayacağı;
- 2) Dersim ismi dahil olmak üzere Dersim coğrafyasındaki köy isimlerinin ezici çoğunluğunun Ermenice olmasının bu coğrafyanın en eski ahalisinin Ermeniler olduğunu kanıtladığı;
- 3) Dersim'in başlangıçta Ermeniler'e ait olduğu, dolayısıyla Dersim'in bugünkü sakinlerinin bu topraklarda işgalci ve gaspçı konumunda buldukları ve bunu egemenlerle birleşip Ermenileri dini ve etnik bahaneler ve mal edinme hırsıyla soykırıma uğratarak başardıkları;
- 4) Uluslararası hukuka göre "mülkiyet hakkı" kutsal", bu nedenle de "dokunulmaz", "ortadan kaldırılamaz", "sonsuzca kadar kalıcı ve evrensel" olduğu için, Dersimliler'in bu topraklara "sahiplik hakkı"nın olmadığı;
- 5) Dersim sorununun Ermeni sorununun kendisi veya onun bir parçası olduğu, ondan ayrı olmadığı;
- 6) Ermeni sorununun Medlerin Urartuyu tasfiye ettikleri M.Ö. 695'ten beri varolduğu;

Tekrar söylüyorum:

Yukarıdaki iddiaların da, bu iddiaları ortaya atanların da haber değeri yoktur. Benim bunlara cevap vermemin tek nedeni, kendi insanımıza informatif nitelikte bilgiler vermek, bundan böyle de bu tür saçmalıklarla karşılaşacaklarını düşünerek doğru bir tarih bilinciyle donanmalarına yardım etmektir.

Bu yanıtın bir diğer nedeni de, bir gün olacaksa eğer, Ermeni tarafı ile ilişkilerimizin şimdiden bir çetelesini tutmak, yeri ve zamanı geldiğinde bu saçma iddialara Ermeni cemahtan neden bir itirazın gelmediğine dikkat çekmek, ilkin zihinlerdeki bu pisliği temizlemeleri gerekeceğini kendilerine hatırlatmaktır.

Bu iddiaları tek tek irdelemek yerine, bunların tümünün üstüne bina edildiği temellerin ne denli asılsız ve çürük olduğunu göstermek yetecektir. Bir temelden yoksun iddiaların bir hükmü de olmayacaktır.

Bu iddiaların dayandığı sözde temeller şunlardır:

- 1) Bugün Ermeni olarak bilinenlerin Urartu orijinli oldukları tezi (Ermeni sorunu Urartu yıkılışıyla başladı şeklindeki saçma iddia bu kabulün mahsülüdür);
- 2) Urartu hakimiyeti altındaki tüm topraklarda en gerilerden itibaren sadece Urartuların yaşadığı varsayımı (Dersim'in en eski ve otokton ahalisinin Ermeniler olduğu iddiasına bakınız);
- 3) Ermenice'nin bugün Ermeni olarak bilinenlerin orijinal dili olduğu tezi (Dersim'deki Ermenice köy isimlerinin Ermeni varlığına işaret ettiği iddiasına bakınız);
- 4) Hristiyanlığı bölgede ilk benimseyenlerin ve Dersim'deki tüm Hristiyanların bugün Ermeni olarak bilinenler olduğu tezi (Dersim ve çevresindeki kilise kalıntılarını Ermeni varlığının kanıtı sayan iddiaya bakınız).

Okuyucunun dikkatini çekmek isterim:

Bunlar olsa olsa Ermeni kaynakların bir bölümünde ortaya atılan, ama bir türlü kanıtlanamayan varsayımlardır sadece.

Antranik imzalı kilise fermanında Dersim'e ilişkin ortaya sürülen hemen bütün politik argümanlar hiç bir bilimsel değeri olmayan bu varsayımlar üzerine oturtulmaktadır. Bir an için bu varsayımların tümünün doğrulandığını bile düşünsek, güncel politik taleplerin yüzlerce ya da binlerce yıl gerilere ait denklemlere dayandırılması tek kelimeyle abesle iştigaldir; dünyanın sıfır noktasına geri dönülerek yeniden kurulması gibi saçma bir taleple ortaya çıkmaktır.

Ama şimdilik diyeceğimiz ilkin bu varsayımların kanıtlanmasıdır. Hele şunları bir kanıtlasınlar, gerisini konuşalım.